

MAKALE | ARTICLE

Başlık | Title: Gazze’de Aşiretler, Hamulalar ve Önemli Aileler

DOI: <https://doi.org/10.34230/fiad.1529739>

Yazar | Author, ORCID, Google Scholar ID:

Mehmet Erkan Kılıoğlu, 0000-0002-3146-2609

Kaynakça | Reference:

Kılıoğlu, Mehmet Erkan. “Gazze’de Aşiretler, Hamulalar ve Önemli Aileler.” *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 16 (2024): 69-91.

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Gönderilme Tarihi | Submission Date: 07.08.2024

Kabul Tarihi | Acceptance Date: 29.12.2024

Yayın Tarihi | Publication Date: 31.12.2024

DİZİNLER & VERİTABANLARI | INDEXES & DATABASES

DİZİNLER & VERİTABANLARI |

INDEXES & DATABASES

BAĞLANTILAR |

LINKS

Mehmet Erkan Kılhoğlu *

Gazze’de Aşiretler, Hamulalar ve Önemli Aileler

Öz: Filistin toplumunda Aşiret, Hamula (Boy) ve büyük ailelerin zaman zaman etkinlikleri azalsa da, genelde önemli bir informal sosyal yapı veya kurum olarak var olmaya devam etmiştir. Bu durumu, 1948 yılında başlayan ve bölgeyi siyasi, sosyal, iktisadi ve demografi olarak kökten değiştiren, 20. yüzyılın kalan kısmında ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinde hala var olan savaş hali desteklemiştir. Formel bir devlet yapısının 1948 yılında yaşanan büyük göç (*En-Nakba*) sebebiyle teşekkül ettirilmediği Filistin toplumunda bu geleneksel, hatta feodal dönemin mirası olarak görülen sosyal kurumlar bireylere, aile ve toplulukların güvenlik ihtiyacına cevap vermiş, sunduğu yardımlaşma imkânları ile refahın sağlanması ve dağıtımı, hatta eş bulma gibi destekler sunmuştur. Tüm bu sayılanlar bu zorlu dönemlerde varlığını sürdürebilmek için oldukça gerekli olan kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Filistin’in bir parçası olan Gazze’de de bu sosyal kurumlar Osmanlı İdaresi döneminde de var olmuştur. Osmanlı devlet idaresi, aralarında Türkmen ailelerinin de bulunduğu bu yapıyı bölgeyi idare etmede kullanmıştır. Bu sistemi daha sonra İngiliz sömürge idaresi de kullanmaya çalışmıştır. Bu çalışmada işte bu önemli bir faktör olarak var olan bu sosyal yapılara, Gazze’deki aşiret, boy ve aile kan bağı ilişkilerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Gazze, Aşiret, Hamula, Türkmen.

Tribes, Hamulas and Notable Families in Gaza

Abstract: Although the influence of the Tribe, Hamula (clan) and notable families within the Palestinian society has decreased from time to time, it has generally continued to exist as an important informal social structure or institution. This situation was supported by the state of war that started in 1948 and radically changed the region politically, socially, economically and demographically, and which still exists in the remainder of the 20th century and the first quarter of the 21st century. In the Palestinian society, where a formal state structure was not established due to the great migration wave (*En-Nakba*) in 1948, social institutions, which were seen as the legacy of this traditional, even feudal period, responded to the security needs of individuals, families and communities, and provided and distributed welfare with the cooperation opportunities they offered. All of these are essential to survive in harsh

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sbf Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mehmeterkan@comu.edu.tr, orcid: 0000-0002-3146-2609.

times. These social institutions in the Palestine region also existed during the Ottoman Administration, and the Ottoman Empire used this structure, including Turkmen families, to administer the region. Later, the British colonial administration also tried to use this system. In this study, these social structures, the tribal, clan and family relations within the Palestinian society will be analyzed.

Keywords: Palestine, Gaza, Tribe, Hamula, Turkmen.

Giriş

Sosyal Bilimlerde teoriler genellikle bir toplumun tecrübeleri veya bir sosyal sistemden diğerine geçişte yaşanan dönüşümlerden çıkarılan derslerden etkilenmekte, bu esnada da Radnitz'in ifadesiyle Modernizm konusuna bir atıfta bulunma ihtiyacı duyulmaktadır.¹ Bunun sonucunda da bu kapsam dışında kalan konular geleneksel, eski, geçmişte kalmış, demode argümanlar, konular veya sistemler olarak değerlendirilmektedir. Ancak dikkatlerden kaçmaması gereken nokta, gerek Modernleşme gerekse de onunla irtibatlandırılan siyasi, sosyal kurumları açıklayan tek ve bütünlük bir teori yoktur. Bu yapıları açıklamak adına sadece formel sistemleri değil informal sistemleri de denkleme dahil etmek gerekebilmektedir. Bu informal yapılar/mekanizmalar gelenek, âdet, örf, sosyal normlardır ve toplumları ve sosyal yapıları ve süreçleri anlamada ve değerlendirmede yardımcı olmaktadır. Zikredilen bu informal yapılar, çalışmada değinilecek olan aşiret, hamula ve önemli ailelerdir. Resmi kurum, sosyal ve siyasi yapıların eksikliği sebebiyle ortaya çıkan spesifik durumlarda özellikle etkili olmaktadır. Bu kapsamda bu yapılardan düzenleyici bir güç görevi görmeleri de beklenmektedir. Tüm bu yapılar bireylerin ihtiyacını duyduğu güvenlik, istikrar, toplumsal dayanışma ile sosyal normları sağlamaktadır.²

İdeal bir modern toplumda çıkarların meşru yollardan maksimize edilmesine imkân veren yollardan biri de siyasettir. Ancak bazı toplumların kendi özel şartları veya yaşadıkları spesifik olaylar sebebiyle bu yol tam olarak işlemeyebilmektedir. O zaman da bu boşluğu, bu çalışmada değinilecek olan aşiret, aile bağları gibi informal yapılar doldurmaya çalışmaktadır. Arap toplumlarında bu türden yapılar hayatın her alanında olduğu gibi siyasette de oldukça etkin olabilmektedir. Zira formel ve informal

¹ Scott Radnitz, "Informal Politics and State," *Comparative Politics* 43, no. 3, (2011): 351-371.

² Gretchen Helmke ve Steven Levitsky, *Informal Institutions and Democracy: Lessons from Latin America*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006).

yapılar arasındaki irtibat ve koordinasyonun normal siyasi sürece göre daha hızlı sonuca ulaşılmasını sağlayacağı yaygın bir kanı halini almıştır.³

Bu çalışmada Filistin toplumunun bir parçası olarak siyasi ve sosyal yapıda etkili olan, zaman zaman etkisi yaşanan gelişmelerle irtibatlı olarak artan, Gazze’deki Aşiretler, Hamulalar ve Önemli Aileler konusuna dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Filistin, Gazze örneğinde de bu durumun ayırında olmak önemli görüldüğü için bu konu hakkındaki görüşlerin de kritik edilmesi sonucun da bir çalışmanın ortaya çıkarılması önemli görülmüştür. Bu informal sosyal yapılar oldukça uzun bir süredir Filistin toplumunda etkili olmaktadır. Düzen, istikrar sağlayıcı alternatif bir sistem olarak ihtiyaç duyulduğu zaman devreye giren alternatif bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden bu çalışma, gerekli literatür taraması yapıldıktan sonra kaleme alınmıştır. Çalışma için özellikle İngilizce kaynaklara başvurulmuştur. Konu önemli görülmüştür zira 1948 yılında yaşanan büyük göç ile Filistin toplumu sosyal, kültürel ve siyasi olarak istikrarsızlaştırılmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan kaotik ortamda var olabilmek için akla gelen ilk çözümlerden birisi kan bağına dayalı geleneksel akrabalık ilişkileri olmuştur. Ancak bu bağlar da yaşanan göç ve yerinden edilme nedeniyle kesintiye uğradığı için bulunan çözüm kan bağına dayalı ilişki sisteminin kapsamının genişletilmesi ve şartlarının esnetilmesi yönünde olmuş, aynı yerden gelme de bir hısımlık kriteri haline gelmiştir. Bu durum özellikle Gazze’de etkili olmuştur. İsrail’in Gazze Şeridi ile Batı Şeria’yı birbirinden koparma ve izole etme çabası bu durumu daha belirgin hale getirmiştir. İşte bu çalışmada bu konulara dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

1. Gazze Şeridi ve Toplumsal Yapısı

Gazze Şeridi’nin büyük bir kısmı tarıma ve hayvancılığa uygun olmayan kumlu arazilerden müteşekkildir. Dag Tuasdad’a göre geleneksel Arap köylüsü (*Fellah*) yerleşimleri bölgede sayıca azdır.⁴ Mevcuttakiler de Filistin havalisindeki en fakir olan yerleşimlerdir zira yukarıda da ifade edilmiş olduğu üzere arazi tarıma pek elverişli değildir. Fellahların büyük kısmı bölgenin iki önemli ve eski şehri olan Han Yunus ve Gazze merkezde

³ Gretchen Helmke ve Steven Levitsky, “Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda,” *Perspectives on Politics* 2, no. 4 (2004):725-740.

⁴ Mustafa Öksüz ise *Şam Eyaleti’nin Güney Sancaklarında (Filistin) Nüfus XVI. Yüzyıl* adlı çalışmasında bu durumun tam aksini savunmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Mustafa Öksüz, *Şam Eyaleti’nin Güney Sancaklarında (Filistin) Nüfus XVI. Yüzyıl* (Ankara, Sonçağ Akademi, 2023).

kaindirler. Onlara hatırı sayılır miktarda yerleşik hayata geçmiş olan Bedeviler de eşlik etmektedir.⁵

1948 yılında sayıları 160.000'den fazla olan Filistinli toplam yüzölçümü 365 km2 olan Gazze Şeridi'ne göç etmek zorunda kalmış ve bölgenin yerlilerinin 1/3 oranında azınlıkta kalmasına sebep olmuştur.⁶ Göçmen akını Gazze Şeridi'nin sosyal yapısını hızla değiştirmiştir. Bunun sonucunda bu bölgede üç farklı sosyal grup ortaya çıkmıştır. Bunlar: köylüler (*Fellahin*), bedeviler ve şehirlilerdir (*Mudun*).⁷ Bu üç grubun da kendine has kültürel pratikleri vardır. Ancak ortak kan-akrabalık bağı, ideolojik ve örgütsel ortak paydalar aralarındaki farklılıkların büyümesini engellemiştir. Aksine sürekli yaşanan İsrail baskısı ve saldırganlığı bu grupların birbirine yaklaşmasını ve aralarındaki geçişlerin hızlanmasını sağlamıştır.⁸

Akrabalık ilişkileri ve aşiret yapılanması içinde dikkati çeken kavramlardan birisi de İbni Haldun'un da eserlerinde değinmiş olduğu *asabiye* olgusudur. Güçlü grup içi dayanışmaya atıfta bulunan bu kavram, ek olarak ortak sorumluluk duygusu ve baba tarafından yürüyen soy bağı ve akrabalık ilişkisi ve grup içinden evlenmeyi de bünyesinde barındırmaktadır.⁹ Sosyal örgütlenme iç içe geçmiş halkalar şeklindedir. En dıştaki halka "Kabile"; onun içindeki "hamula veya aşiret; onun içinde "büyük aile (*dâr, beyt*) ve en içte hâne (*usra*) bulunmaktadır.¹⁰ Yerleşik-göçebe ayrımı isimlendirmede karşımıza çıkmaktadır. Fellahin ve Mudun, hamule ile irtibatlandırılırken, bunun göçebelerdeki karşılığı aşiret olmaktadır. Ancak hepsi aynı onur-şeref temelli ahlak kurallarına tabi olduğu için ortak bir

⁵ Dag Tuastad, " Hamas and the Clans: From Islamisation of Tribalism to Tribalization of Islamism?" *Third World Thematics: A TWQ Journal* 6, no. 1-3 (2021): 90-91.

⁶ Sara Roy, *The Gaza Strip: The Political Economy of De-development* (Washington, D.C: Institute for Palestine Studies, 1995), 24.

⁷ Dror Ze'evi, *Clans and Militias in Palestine Politics*, Crown Center for Middle East Studies Brief, No. 26 (Waltham, MA: Brandeis University, 2008), 3.

⁸ Tuastad, " Hamas and the Clans," 91.

⁹ Emmanuel Todd, *The Explanation of Ideology: Family Structures and Social Systems* (New York: Blackwell Publishing, 1985), 113; Ladislav Holy, *Kinship, Honour, And Solidarity: Cousin Marriage in the Middle East* (Manchester: Manchester University Press, 1989); Fâlih ' Abd Al-jabbâr ve Hosham Dawod, *Tribes And Power: Nationalism and Ethnicity tn The Middle East* (Londra: Saqi, 2003), 73.

¹⁰ Halim Barakat, *The Arab World: Society, Culture, and State* (Los Angeles: University of California Press, 1993), 50-51. Ayrıca bkz. Daniel G. Bates ve Amal Rassam, *Peoples and Cultures of the Middle East* (New Jersey: Prentice-Hall, 2001), 276; Pierre Bonte, *Nationalism and Ethnicity in the Middle East* (Londra: Saqi Books, 2003), 59.

paydada buluşulabilmektedir. Yalnız Bedevilerin ek bir örf adı verilen kendilerine has ve özel bir adalet sistemleri vardır.¹¹

Filistin topraklarında 1948 yılında yaşanan göçle karmaşıklaşan Gazze’nin sosyal yapısı, göçmenlerle, yerleşik vatandaşlar (*Muvatinun*) arasında yaşanan kültürel farklılıkla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu farklılıkları kullanabileceğini düşünen İsrail yönetimi hemen her fırsatta bu durumu suiistimal etmeye çalışmıştır. Sayılarının göçmenlerin 1/3’i olması nedeniyle Muvatinun ilk başlarda varlığını, haklarını ve kazanımlarını korumak için kendi içine kapanık bir topluluk halini almıştır.¹² Tüm bu sayılanlar sebebiyle Constantine Zureyk “The Meaning of Disaster” adlı eserinde Arap toplumlarının feodalizm, hizipçilik, kadercilik ve hurafelerden kurtulması gerektiğini ifade etmiştir ve bu eseri Filistinli gerilla liderlerini derinden etkilemiştir.¹³ Zira eski sosyal yapıya, akrabalık ilişkilerini merkeze alan sisteme ve bunlara temel olan örf ve adetlere dönmenin Filistin bağımsızlık hareketini sekteye uğratacağı ve parçalayacağından endişe edilmiştir.¹⁴ Millet olabilmek adına bu ayrımların sona erdirilmesi gerekmektedir. Ancak yaşanan büyük göçmen akını ve ortaya çıkan göçmen kampları düzenin sağlanması ihtiyacını doğurmuştur. Filistin bağımsızlık hareketi ve silahlı direnişi bu duruma ilk başlarda bir çözüm bulamamıştır. Ortaya çıkan bu güç boşluğunu ise başkaca bir alternatif olmadığı için geride bırakılmak istenen geleneksel sosyal düzen ve kurumlarla; örf ve adet hukuku doldurmuş ve ihtiyaç duyulan düzeni sağlamaya çalışmıştır.¹⁵

¹¹ Deborah Isser (Ed.), *Customary Justice and the Rule of Law in War-torn Societies* (Washington, D.C: US Institute of Peace Press, 2011).

¹² Dag H. Tuastad, “The Organization of Camp Life: The Palestinian Refugee Camp of Bureij, Gaza,” in *Constructing Order: Palestinian Adaptations to Refugee Life*, eds. Are Hovdenak, Jon Pedersen, Dag H. Tuastad ve Elia Zureik (Oslo: Fafo, 1997), 103-156.

¹³ Constantine K. Zurayk, *The Meaning of the Disaster*, trans. Bayly Winder. (Beirut: Khayat’s College Book Cooperative, 1956) ; Helga Baumgarten, “The Three Faces/Phases of Palestinian Nationalism, 1948-2005,” *Journal of Palestine Studies* 34, no. 4 (2005): 28.

¹⁴ Kitty Warnock, *Land Before Honour: Palestinian Women in the Occupied Territories* (New York: Macmillan International Higher Education, 1990), 23; Julie M. Peteet, *Gender in Crisis: Women and the Palestinian Resistance Movement* (New York: Columbia University Press, 1992), 187.

¹⁵ Gideon M. Kressel, “Haqq Akhu Manshad: Major and Minor Wrongs and Specialized Judges among the Negev Bedouin,” *International Journal of Middle East Studies* 25, no. 1 (1993): 17-31.

Frank H. Stewart, “Customary Law among the Bedouin of the Middle East and North Africa,” in *Nomadic Societies in the Middle East and North Africa: Entering the 21st Century*, ed. Dawn Chatty (Leiden: Brill, 2006), 239-279; Lynn Welchman, “The Bedouin Judge, the Mufti, and the Chief Islamic Justice: Competing Legal Regimes in the Occupied Palestinian Territories,” *Journal of*

1967 Altı Gün Savaşı sırasında İsrail, Gazze'yi ve Batı Şeria'yı işgal etmiştir. İsrail, daha önce 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi sırasında da Gazze'yi ele geçirmiştir ancak burada siyasi ve askeri şartlar sebebiyle kalıcı olamamıştır. 1967 yılında yaşanan işgal, bölgede aşiret ve hamula tarzı geleneksel örgütlenmelerinin önemini arttırmış ve güçlenmelerini sağlamıştır.¹⁶ Zira Filistin silahlı direnişi, dolayısıyla cebri güçle düzen tesis edebilecek en önemli örgütler yaşanan işgal sonrasında Lübnan ve Ürdün'e çekilmek zorunda kalmıştır. Bu çekilme bölgedeki güç ve iktidar boşluğunu daha da arttırmıştır.¹⁷ Bu güç boşluğunu doldurmak için örfi hukuk ve adetlerin uygulaması yaygınlaştırılmıştır. Bunun da en önemli sebebi Filistinlilerin İsrail askeri ve hukuki sistemini tanımayı reddetmeleridir. Bir anlaşmazlık durumunda İsrail askeri ve adli makamlarına gitmek ve onların varlığını tanımak yerine bir Bedevi Mahkemesi'ne gidilmesi tercih edilmiştir. Bu yaklaşım ve tercih, hem işgalci güce meşruiyetinin tanınmadığı mesajı verilmesi hem de Filistinli olmanın, Filistin'in bağımsızlığı için savaşma isteğinin ilanı ve önemli bir pasif direniş yolu olarak görülmüştür. Bu tercih sonucunda örfi hukuk uygulamaları Birinci İntifada sırasında (1987-1993) oldukça güçlenmiştir.¹⁸

Gazze ve Batı Şeria'da, Filistin toplumu içinde üç tür sosyolojik grup yapılanması vardır: Aşiretler, boylar ve önemli-büyük aileler. Bu üç tür sosyal yapılanma da aile bağları, davranış kalıpları ve kültürel ilişkiler noktasında benzer özelliklere sahiptir. Bunları sırasıyla açıklamak uygun olacaktır. Bu gruplardan ilki olan aşiretler, Filistin toplumu içerisinde en önemli ve en az politize olmuş sosyal yapıdır. Bu aşiretler çoğunlukla göçebe veya yarı göçebe Bedevilerin soyundan gelmektedir. Günümüzde Filistin'deki aşiretlerin çok azı yarı göçebe haldedir. Zira Filistinlilerin çoğu yerleşik hayata geçmiş ve ziraatla iştigal eder hale gelmiştir. Bu dönüşümü 20. yüzyılda Ortadoğu'da yaşanan olaylar daha da hızlandırmıştır. Yaşanan göçler ve demografik

Palestine Studies 38, no. 2(2009): 6-23; Gideon M. Kressel ve Khalil Abu-Rabi'a, "Badal Marriages among the Negev Bedouin: 'Urf, Shar'ia and State Law," *Anthropology of the Middle East* 6, no. 2 (2011): 68-93.

¹⁶ Ze'evi, "Clans and Militias", 3.

¹⁷ Baruch Kimmerling ve Joel S. Migdal, *The Palestinian People: A History* (Cambridge: Harvard University Press, 2003), 275.

¹⁸ D. Khalidi vd., *Informal Justice: Rule of Law and Dispute Resolution in Palestine* (Birzeit: Birzeit University, 2006), 36.

Erling Lorentzen Sogge, "The Factionalization of Palestinian Customary Justice: Sulh Politics in the Balata Refugee Camp," *Third World Thematics: A TWQ Journal* 6, no. 1-3 (2021): 105-122.

değişiklikler nedeniyle daha önce yaşanan bölgelerde göçebe bir şekilde yaşama imkânı kalmamıştır. Arap toplumlarında genelde kuvvetli olan aşiret bağları Filistinliler arasında nispeten zayıflamıştır. Bu yüzden Filistinliler geleneksel Arap toplumlarından daha farklılaşmış bir yapı sergilemektedir.¹⁹

Gazze’deki aşiretler 6 saff-aşiret birliği şeklinde örgütlenmiştir. Bunlar sırasıyla: Hayavat, Tarabin, Tayaha, İcbara, Azazma ve Cahalin’dir. Her saff’ta en az bir düzine aşiret bulunmaktadır. Batı Şeria’daki aşiretler coğrafi açıdan izole haldedirler ve çoğunlukla Halilülrahman’ın doğusundaki dağlık bölgede meskûndurlar. Bununla birlikte Kudüs’ün doğusunda ve Ürdün Nehri’nin batı kıyısında bazı küçük aşiretler de bulunmaktadır. Genel olarak Batı Şeria bölgesindeki aşiretler tarıma elverişli olmayan bölgelerde yaşamaktadırlar.²⁰

İkinci grup olan hamulalar ise 2000 yılında yaşanan İkinci İntifada sırasında önem daha fazla kazanmıştır.²¹ Hamulalar genellikle birkaç büyük aileden oluşmaktadır. Bu aileler çoğunlukla aynı soydan ve atadan gelmektedir. Boy asabiyesi 1948 ve sonrasında yaşanan göçler (Nakba) sonrasında gücünü kaybetmiştir. Aynı boydan gelen aileler ve haneler farklı kamplara dağılmıştır.²²

Bir diğer önemli sosyal grup olan büyük aileler ise şunlardır: Hüseyini, Neşâşibi, Decânî, Abdü’l-Hadi, Tukan, Nablusi, Huri, Temimi, Hatip, Cabari, Masri, Kan’an, Şak’a, Berğuti, Şavva, Rayyis vb. Bu aileler 1980’li yıllara kadar Filistin bağımsızlık hareketini yönlendirmiştir. Osmanlı yönetimi de idare için bu ailelere dayanmıştır.²³ Bu ailelerin hemen hepsi Arap değildir, bir kısmı Türk kökenlidir ve varlıkları Osmanlı döneminden önceye dayanmaktadır. Zira Ortadoğu bölgesinde Anadolu’ya yakın Irak ve Suriye başta olmak üzere, Lübnan ve Ürdün havalisinde de Türk-Türkmen aşiretleri var olmuştur.²⁴ Irak’taki Türk varlığı, Musul-Kerkük Meselesi, Suriye’deki

¹⁹ Glenn E. Robinson, “Palestinian Tribes, Clans, and Notable Families,” *Strategic Insights* 7, no. 4 (2008).

²⁰ Robinson, “Palestinian Tribes”.

²¹ Ze’evi, “Clans and Militias”, 3.

²² Robinson, “Palestinian Tribes”.

²³ Ze’evi, “Clans and Militias”, 3.

“Osmanlı Devleti’nin özellikle Suriye topraklarında bu tür ailelerin gereğinden fazla güç kazanmasının en önemli sebeplerinden birisi de merkezi idarenin zayıf olmasıdır.” Muttalip Şimşek, “Osmanlı Dönemi’nde Kudüs’ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler,” *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 8 (2019): 41.

²⁴ Öksüz, *Şam Eyaleti’nin Güney Sancaklarında*, 47-79.

Türkler ise Halep ve Suriye İç Savaşı esnasında ismi duyulan Bayır-Bucak Türkmenleri sayesinde bilinir hale gelmiştir. Suriye havalisinde Türk nüfusu Lazkiye, Halep, Hama, Humus ve Golan (Colan) Tepeleri bölgesinde toplanmıştır. Bunlara ek olarak Lübnan'da da Türk kökenli nüfus varlığı, özellikle Suriye sınırına yakın kuzey kesimde, son yıllarda gündeme gelmektedir. Sayılarının 75.000 kadar olduğu tahmin edilen bu nüfus yüzünden Trablusgart'taki Türkmenler Türkçe adlarını kullanmaya devam edebilmektedir: Mevlevi, Çelebi Derviş, Yamak, Ramazanoğulları, Çuhadar, Kavukçu, Bazarbaşı ve Sancakdar. Akkar ve Bekaa Vadisi'nde de mevcudiyetleri hakkında bilgiler mevcuttur.²⁵ Lübnan'daki bu grubun uzantısı olarak Gazze'de yerleşik Türkmen aşiretleri ve aileleri mevcuttur.²⁶ Bu konu önemlidir zira bu durum Türkiye'nin İsrail aleyhine Uluslararası Adalet Divanı'nda açılan davaya müdahil olması için gereken hukuki sebebi-zemini sağlayacak ve güçlendirecektir. Her ne kadar Filistin Türkmenleri dilsel özelliklerini kaybetmiş olsalar da tarihi ve kültürel kimliklerini korumaktadırlar. Varlıklarını 1980'li yıllarda "Arap Türkmen" adlı eseri kaleme alan Alya Khateeb keşfetmiştir.²⁷ Tüm Filistin bölgesine dağılmış olan Türkmenlerin sayısının 400.000-500.000 arasında olduğu ifade edilmiştir. Özellikle de Beni Amir bölgesinde toplandıkları iddialar arasındadır.²⁸

²⁵ Erşat Hürmüzlü, "The Turkmens of the Middle East," *Turkish Policy Quarterly* 14, no. 1 (2015): 90-91.

²⁶ Öksüz, *Şam Eyaleti'nin Güney Sancaklarında*, 47-79.

²⁷ Alya Khateeb, *The Arab Turkmen-Merj Beni Amir Children* (Amman: Dar Al-Jalil, 1987).

"Türkmenlerin Filistin'deki varlığı, hayfa bölgesindeki Mansi köyüne yerleştikleri 1088 yılından başlamaktadır. Buraya yerleşen Türkmenlerin bir kısmı daha sonra Akka şehrine ve Filistin kıyılarına göç etmiştir. Mensup oldukları ve aynı adı taşıdıkları aşirete nispetle "Türkmen Araplar" olarak adlandırılmaktadırlar. Türkmenlerin yaşadığı şehirler de diğer Filistin şehirleri gibi 1948'de Siyonist saldırılara maruz kalmış, yıkılmış ve sakinlerinin çoğu bu şehirler düşmeden önce katledilmiştir. Sağ kalanların büyük bir kısmı işgal altındaki Suriye'deki Golan Tepelerine, Suriye ve Ürdün'deki diğer bölgelere ve Türkmen Şuceyye aşiretleri olarak tanındıkları Cenin, Tulkarim, Nablus ve Gazze gibi Filistin şehirlerine göç ettirilmiştir. Öte yandan, İsrail'in 2002 yılında Cenin Kampı'nı işgali sırasında verilen yüzlerce şehit ve yaralı arasında kamptaki en büyük nüfus grubu olan "Türkmen Araplar" aşiretinin çok sayıda üyesi de vardır. Bu gruba dâhil olan Filistin'deki en ünlü Türkmen aileleri ise Türk, Bayrakdar, Batnıcı, Çorbacı, Garbavi ve Terzi aileleridir." Bkz. Tasaheel Abukmeil, "Şam Toprakları Ve Filistin'deki Türkmenler: Kimliği Korumak," *Fokus+*, <https://www.fokusplus.com/tarih/sam-topraklari-ve-filistindeki-turkmenler-kimligi-korumak>

²⁸ Hürmüzlü, "The Turkmens", 92.

İçinde tarihi olarak Türkmen ailelerinin de olduğu bu yapılanmayı İngiliz manda yönetimi, aynen Kıbrıs’ta yaptığı gibi kullanmayı sürdürmüştür.²⁹ Ancak İngiliz Sömürge İdaresi döneminde bu aileler birbirine karşı kışkırtılmış, rekabete girmeleri ve birlik olarak hareket etmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu duruma en güzel örnek ise o dönemde Kudüs Müftülüğü yapan Hacı Emin el-Hüseyni’nin ailesi olan Hüseyinilerle Neşasıbi ailesi arasında yaşanan rekabettir. Bu rekabet sebebiyle Hüseyiniler İngiliz karşıtı ve Alman yanlısı iken Neşasıbi ailesi o dönemde İngilizlerle birlikte hareket etmeyi seçmiştir. İngiliz sömürge yönetimi de kışkırttığı bu ve benzeri rekabetlerle “Böl ve Yönet” politikasını uygulamaya çalışmıştır.³⁰

Ürdün ve Mısır da bu aileleri Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nde temsilcileri ve etki ajanları olarak kullanmaya çalışmıştır. Mısır, Gazze’deki etkisini attırmak için Şavva ve Reyis aileleri ile yakın ilişkiler geliştirme yoluna gitmiştir. Tüm bunların sonucunda 1950 ve 60’lı yıllarda Belediye Başkanları, Belediye Meclis üyeleri vb. diğer önemli makamlar hep bu ailelerin temsilcilerinden seçilmiştir. Büyük aileler genellikle erkek tarafının birinci ve ikinci derece akrabaları ile eşleri ve çocuklarından oluşmaktadır. Aile veya hamula dışından evlenen kız çocukları ise bu yapılanmanın dışına çıkar ve gelin gittikleri grubun üyesi olur.³¹

1948 yılından bu yana bölgede yaşanan göçler özellikle hamulaların yeni üye kabulü şartlarını oldukça esnek bir hale getirmiştir. Bu esneklik diğer Arap Topluluklarına kıyasla oldukça fazladır. Bu noktada göçmen kampları hamula veya büyük aile kimliklerinin yeniden şekillendiği en önemli sosyal merkezler halini almıştır. Buralarda ortaya çıkan hamula aidiyetinde aile kan bağlarından ziyade doğum yeri ve ikametgâh konusu ön plana çıkmıştır. hamulalar yaşanan göçler yüzünden kopan hane ve aile bağları sebebiyle zayıflamamak ve marjinalleşmemek için genellikle güçlü yerel bir hamula veya büyük aile ile ittifaka gitmiş ve onun koruması altına girmeyi seçmiştir. Bu durum yerel hamulanın da çıkarlarına uygun olursa küçük ve yeni gelen gruplar hamula bünyesine kabul edilmiştir.³²

Filistin’de aşiret, hamula ve büyük aileler toplum yaşamında bir dizi önemli fonksiyonu yerine getirmiştir. Bunlardan ilki ve en önemlisi kişiler ve grupların güvenliğinin sağlanmasıdır. Yabancılar güçlü bir hamulaya ve

²⁹ Ze’evi, “Clans and Militias”, 3.

³⁰ Robinson, “Palestinian Tribes”.

³¹ Robinson, “Palestinian Tribes”.

³² Robinson, “Palestinian Tribes”.

mensuplarına müdahil olmaktan kaçınacaktır. İkinci önemli fonksiyonları ise, yardımlaşmadır. Örnekle açıklamak icap ederse, Filistin toplumunun büyük bir kısmı ziraatla meşguldür. Hamula dayanışması sayesinde ortak ziraat yapılan alanların (*Muş'a*) ekimi daha kolay olmaktadır.³³ Hamulaların bu dayanışması sayesinde geniş alanlarda eksi usullere göre olsa da, ziraat yapılabilmektedir. Bu durum Gazze'de daha önemlidir zira bu bölgede hamula yapılanmasını merkez alarak refahın üretimi ve dağıtımı münferit hanelerin geçimini idame edebilmesi için bir zarurettir. Hamula temelli asabiye'nin üçüncü önemli etkisi ise sosyaldır. Bu sosyal örgütlenme özellikle evliliklerin tesisinde etkili olmaktadır.³⁴

Yukarıda kısaca değinilen bu yapılanmaları bir arada tutan resmi bağa "Şeref Bağı (Mithak'ül Şeref)" adı verilmektedir ve tüm erkekleri bağlamaktadır. Şeref Bağı çoğunlukla sayfalarca süren, yazılı bir belge, bir antlaşmadır. Hamula mensuplarının tümünü de kapsamaktadır. Bu antlaşma ile hamula üyeleri birbirlerine bağlılık sözü vermekte ve dışarıdan gelecek tehditlere karşı birlikte hareket etmeyi taahhüt etmektedir. Filistin toplumu da Akdeniz havzasındaki diğer toplumların çoğu gibi şeref ve ayıplanmaya dayalı bir sosyal sistemi paylaştığı için bireylerin bu sosyal sözleşmeyi kolayca ihlal edebilmesi oldukça zordur. Güçlü bir merkezi idarenin olmadığı durumlarda bu sistem oldukça etkili bir düzen sağlayıcı araç olarak faaliyet göstermektedir. Bölgede İsrail işgalinin ilk başlarında da bu aileler ayrıcalıklı konumunu muhafaza edebilmiştir. Ancak özellikle 1980'li yılların başlarında İsrail yönetimi, kendisine tehdit oluşturmamaları için bu ailelerin Filistin toplumu içindeki konumlarını sarsmaya karar vermiştir. Bu aile yapılanması İsrail'in müdahaleleri³⁵ ve Filistin toplumunda eğitilmiş bir orta sınıfın ortaya çıkması sonrasında gücünü kaybetmiştir. Bu ailelerin büyük bir kısmı 1994 yılında Filistin İdaresi'nin kurulması ile El Fetih'e katılmıştır.³⁶

³³ "Muş'a arazileri bazı durumlarda aşiretler ve hamulalar arasında sırayla kullanılmaktadır." Bkz. Scott Atran, "Hamula Organisation and Masha'a Tenure in Palestine," *Man* 21, no. 2 (1986): 271-272; Alexander Schölch, "Was There a Feudal System in Ottoman Lebanon and Palestine?" in *Palestine in the Late Ottoman Period: Political, Social, and Economic Transformation*, ed. David Kushner (Leiden, The Netherlands: Brill, 1986), 141; James Reilly, "The Peasantry of Late Ottoman Palestine," *Journal of Palestine Studies* 10, no. 4 (1981): 90-91. Ayrıca bkz. Dror Ze'evi, *An Ottoman Century: The District of Jerusalem in the 1600s* (Albany, NY: State University of New York Press, 1996), 35-62, 87-114.

³⁴ Robinson, "Palestinian Tribes".

³⁵ "Bu aileler, İsrail işgali yüzünden topraklarını ve mal varlıklarını kaybettikleri için, siyasi, sosyal, idari ve iktisadi açıdan zayıflamışlardır."

³⁶ Robinson, "Palestinian Tribes".

2. FKÖ İdaresi Döneminde Gazze

Gazze’de Hamas’ın selefi olan FKÖ, 1994-2006 yılları arasında Batı Şeria ile birlikte Gazze’de yönetimde olmuştur.³⁷ 1993 yılında imzalanan Oslo Antlaşması’ndan sonra FKÖ, sürgünden Filistin topraklarına geri dönmüştür. FKÖ’nün bu dönemde önünde iki seçenek vardır: Birincisi, kolektif güvenliği ve Muvatinun’un gücünü kırmak. Bu sayede göçmenler arasındaki konumu ve desteğini arttırabilecektir. İlk başta idarenin dayanacağı bir güç temeli oluştuktan sonra, hukuk temelli bir siyasi sistem kurulması öngörülmüştür. FKÖ’nün önündeki ikinci seçenek ise; siyasi sistemi daha geleneksel bir hale getirmek ve yerli güç merkezleri ile ittifaka gidebilmek adına informal alanı kullanmaktır. FKÖ liderliği, mevcut durumu analiz ettikten sonra ikinci seçeneği tercih etmiştir zira diğer seçeneğin tüm dengelerin yeni baştan kurulmasını gerektirecek uzun ve meşakkatli bir süreç olduğunu fark etmiştir.³⁸

Aşiret ve aile kanbağı ilişkisi Arap toplumlarının genelinde otoritenin tesisi ve istikrarın sağlanması için gereken en önemli bileşen olarak görülmüştür.³⁹ FKÖ yönetimi bu sebepten, 1995 yılında Aşiret İşleri Bürosu (El-Aşîr) adı altında birim kurmuş ve Gazze’de 200 kadar irtibat ofisi açmıştır.⁴⁰ Bu gelişme ile irtibatlı olarak bölgedeki önemli ailelerin temsilcilerinin Muhtar olarak seçilmesi-görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹ Bunun sonucunda küçük ailelerin kendilerini temsil edecek Muhtarları olması için büyük ailelerle veya diğer küçük ailelerle ittifaka gitmesi bir zaruret halini almıştır. Ailenin muhtarı, yani temsilcisinin

³⁷ Tuastad, “ Hamas and the Clans,” 89.

³⁸ Tuastad, “ Hamas and the Clans,” 92.

³⁹ Amatzia Baram, “Neo-tribalism in Iraq: Saddam Hussein’s Tribal Policies 1991-96,” *International Journal of Middle East Studies* 29, no. 1 (1997): 1-31; Mounira Maya Charrad, “Central and Local Patrimonialism: State-building in Kin-based Societies,” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 636, no. 1 (2011): 49-68; Ana Arjona, Nelson Kasfir ve Zachariah Mampilly, (eds.), *Rebel Governance in Civil War* (New York: Cambridge University Press, 2015).

⁴⁰ Robert Terris ve Vera Inoue-Terris, “A Case Study of Third World Jurisprudence-Palestine: Conflict Resolution and Customary law in Neopatrimonial Society,” *Berkeley Journal of International Law* 20, no. 462 (2002): 492.

⁴¹ “Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında, reform ve ıslahat girişimleri kapsamında bölgesel ve yerel meclisler kurulmuştur. Bu kapsamda yerel meclisleri desteklemek ve köy, kasaba vb. yerel yerleşimlerin bu meclislerde ve idare nezdinde temsili adına Muhtarlıklar ihdas edilmiştir.” Ze’evi, “Clans and Militias”, 3.

olması önemlidir, örneğin kimlik kartı çıkarma gibi resmi işlemler için başvurunun muhtarlık vasıtası ile olması zorunlu hale getirilmiştir.⁴² Bölgenin yönetimi konusundaki ikinci önemli nokta Filistin İdaresi bünyesindeki Bakanlıklarda Muvatinun temsilcilerine ayrılan kontenjan olmuştur.⁴³ Keza Gazze'deki güvenlik güçlerinin teşkilinde de akrabalık ve kan bağı ilişkisi dikkate alınmıştır. FKÖ yönetimi bölgedeki istikrarın tesisi ve sürmesi için idari sistemde olduğu gibi güvenlik yapılanmasında da bölgedeki büyük ve güçlü ailelerle ittifaka gitmeyi en kesin ve hızlı çözüm olarak görmüş, güvenlik güçlerini bu ailelerin mensuplarından devşirmiştir. Bu da büyük ailelerin bölgedeki siyasi ve idari mekanizmalarda daha da güçlenmesini, küçük grupların da sistemden dışlanmasını beraberinde getirmiştir. Bu da belli ölçüde rahatsızlığa sebep olmuştur. Bu gruplara daha sonra Hamas sahip çıkmış ve sözcülüğünü yapmıştır. İdareyi ve gücü konsolide etme adına büyük aileleri kendi safına çekme yaklaşımına en güzel örnek Hillis aşiretidir. Aşiret üyesi olan Süleyman Hillis, Filistin Ulusal Güvenlik Güçleri'ne general rütbesiyle atanmıştır. Kuzeni olan Adil Hillis ise Tuğgeneral rütbesi ile Suç Araştırma Birimi'nin başına getirilmiştir. Birimin tüm personeli de Hillis aşireti üyelerinden seçilmiştir.⁴⁴ FKÖ yönetiminin bu tasarrufu sonucunda kamu gücü kişiselleştirilmiştir.⁴⁵ 2000 yılı Ekim ayında İkinci İntifada patlak vermiştir. Bu dönemde Filistin yönetimi Gazze'de istikrar ve güvenliğin temini için güçlü hamulalarla işbirliğini artırma yoluna gitmiştir. Bu konuda ne kadar başarılı olunduğu konusu yoruma açık kalmıştır.⁴⁶

Birinci İntifada ile İkinci İntifada'yı birbirinden ayıran en önemli nokta İsrail'in bu durum karşısında takındığı tutum olmuştur. Bu dönemde İsrail, özellikle Hamas tarafından düzenlenen saldırılara karşılık vermek adına Filistin güvenlik güçleri mensuplarını doğrudan hedef alma yoluna gitmiştir. Bu da özellikle Gazze'deki silahlanmayı arttırmıştır. İsrail, kendisine olan tehdidi azaltmak adına özellikle Polis karakollarını hedef almıştır. Güvenlik güçleri mensupları da bu saldırılar sırasında veya sonrasında silahların zarar

⁴² Tuastad, " Hamas and the Clans," 92.

⁴³ Terris ve Inoue-Terris, "A Case Study", 462-495.

⁴⁴ Tuastad, " Hamas and the Clans," 92.

⁴⁵ Rex Brynen, "The Neopatrimonial Dimension of Palestinian Politics," *Journal of Palestine Studies* 25, no. 1 (1995): 23-36.

⁴⁶ Tuastad, " Hamas and the Clans," 93.

görmemesi veya yok olmaması için bunları kendi evlerine götürme ve orada saklama yoluna gitmiştir.⁴⁷

Gazze’deki güvenlik güçleri belirli büyük aşiret ve hamulaların mensuplarından oluştuğu için bu durum bu sosyal grupların fiziki gücünün ve etkisinin artmasını da beraberinde getirmiştir. Bu sayede Aşiret ve hamulalar silahlı ve resmi yönetimin otoritesi ve yaptırımlarından bağışık olabilen milis grupları halini de almıştır. Filistin güvenlik güçleri personeli İsrail tarafından ikametgâhlarında da hedef alınmamak için yaşadıkları çevreyi de takviye etme yoluna gitmişlerdir. Bu kapsamda yollarda barikatlar ve kontrol noktaları oluşturulmuş, evlerin etrafı yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Bu tutum güvenliği artması yanında hedeflerin belirgin hale gelmesini de sağlamıştır. Bu durumun sahaya yansımaları ise artan İsrail hava saldırıları şeklinde olmuştur. Bu tahkimatlı bölge ve mahallelerde silah imalatı, kaçakçılığı, roket imalatı gibi faaliyetler de ortaya çıkmıştır. Ancak ortaya çıkan bu yeni durum farklı gruplar ve hizipler arasındaki rekabetin (*Fitne*) artmasına da sebep olmuştur.⁴⁸ Öyle ki bu durum sonucunda sadece 2006 yılında farklı gruplar arasında 8.500’den fazla vaka cereyan etmiş, bu olaylarda 50’den fazla kişi de ölmüştür. Gazze’de 2006 yılında yapılan seçimi Hamas’ın kazanması denklemi tamamen değiştirmiştir. El-Fetih’le olan rekabet artmıştır. Bunun sonucunda da 2007 yılı Haziran ayında Hamas baskın bir saldırı ile El-Fetih’i Gazze’den çıkarmıştır.⁴⁹

3. Hamas İdaresi Döneminde Gazze

Gazze’de yönetim Hamas’a geçtikten sonra, aşiret ve hamulalarla ilgili sorunlar bir süre daha devam etmiştir. Bu durumun çatışmaya dönüşmemesi adına Hamas yönetimi Gazze’de tüm grupların ellerindeki silahları meşru yönetime teslim etmesini istemiş, bu yönde de bir plan hazırlamıştır. Planın uygulanması aşamasında ise ev, ev ve sokak, sokak arama yapılmıştır. Üç hafta sonunda silahlarını teslim etmeyen iki büyük hamula, Duğmuş ve Hillis’ler kalmıştır. Sonuç olarak iki büyük ancak farklı ideolojide olan hamula, Hamas’ın idaresini tanımak istememiştir. Duğmuşlar bir taraftan El-Kaide irtibatı olan ve gayrimeşru işlerle uğraşan bir hamula, bir mafya ailesi olarak tarif edilmektedir.⁵⁰ Gazze’de tahkim edilmiş Sabra mahallesinde

⁴⁷ Tuastad, “ Hamas and the Clans,” 93.

⁴⁸ International Crisis Group, 2007, “Inside Gaza: The Challenge of Clans and Families,” <https://www.ecoi.net/en/document/1173756.html>

⁴⁹ Tuastad, “ Hamas and the Clans,” 93.

⁵⁰ Ze’evi, “Clans and Militias”.

yaşayan Duğmuşların mahallesine izinsiz girmeye imkân yoktur. Hillisler ise Gazze’de E-Fetih’i destekleyen en büyük Muvatinun grubu olarak bilinmektedir. Gazze’nin Şucaie mahallesinde yaşayan bu grubun kendi muhtarların ifadesi ile 8.000 mensubu vardır. Hamas bu iki hamulayı kontrol altına almak ve idaresini kabul ettirmek için önce yaşadıkları mahalleleri kuşatmış, mahallenin su ve elektriğini kestikten sonra, silahlı güçlerini arama-tarama için mahalleye sokmuştur. Kısa süren gerginlik ve çatışmadan sonra iki grup da teslim olmuştur.⁵¹ Bu süreç sonunda Gazze’nin en güçlü hamula ve aileleri silahsızlandırılmış ve güçten düşürülmüştür. Bu noktadan sonra Hamas yönetimi akrabalık bağlarını yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. Ancak bu durumun Hamas yönetimine de yansımaları olmuş, örgüt değiştirmeye çalıştığı sosyal yapıdan etkilenmiştir.⁵²

2008’de, Gazze Şeridi’nde yönetimi ele almasından bir yıl sonra Hamas, Aşiret İşleri ve Sosyal Uzlaşma Genel İdaresi adı altında resmi bir büro kurmuştur.⁵³ Bu örgüt El-Fetih dönemindeki Aşiret İşleri Bürosu’na isim ve işleyiş olarak benzemektedir. Ancak Hamas’ın aşiret bağları konusuna yaklaşımı, öncüllerinden çok farklı olmuştur. El-Fetih ve Filistin İdaresi gücünü konsolide etmek için güçlü aile, aşiretlerle ittifaka giderken ve onları güçlendirirken, Hamas tam aksine onları kendine tabi kılmaya ve kontrolü altına almaya ve güçlerini kırmaya çalışmıştır. Bu yüzden Hamas, kendi kurduğu resmi kurum vasıtasıyla kan bağı sisteminde etkin rol oynayan üç kurumu tamamen yeniden yapılandırmayı ve homojen bir toplumun ortaya çıkmasına engel olan geleneksel sosyal yapıları tasfiye etmeyi veya değiştirip, dönüştürmeyi planlamıştır. Bu üç önemli geleneksel kurumlar ise şunlardır: muhtar, aile meclisi ve örfi hukuktur.⁵⁴

Muhtarlık kurumunun bu kapsamda yeniden yapılandırılmaya çalışılması, muhtarların aday olma ve seçim süreçleri üzerinden başlamıştır. Daha önce de ifade edilmiş olduğu üzere Gazze’deki tüm büyük ailelerin, El-

⁵¹ Tuastad, “ Hamas and the Clans,” 93-94.

“Görgü tanıklarının ifadelerine göre 2007 yılı Ekim ayının sonlarında Hamas güçleri ile Gazze şehrinde yaşayan Hillis ailesi arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Dört kişinin öldüğü çatışma ateşkes antlaşması ile sona erdirilmiş, çatışmalar esnasında tüm mahalle yıkılmıştır.” Bkz. Avi Issacharoff, “Four Killed in Hamas, Fatah Clashes in Gaza,” *Haaretz*, 21 Ekim 2007; Hisham Abu Taha, “Renewed Gaza Clan-Police Clashes Kill 2,” *Arab News*, 21 Ekim 2007.

⁵² Tuastad, “ Hamas and the Clans,” 89.

⁵³ Björn Brenner, *Gaza Under Hamas: From Islamic Democracy to Islamist Governance* (New York: I.B.Tauris, 2017), 146.

⁵⁴ Tuastad, “ Hamas and the Clans,” 94.

Fetih yönetiminin 1994 yılında Aşiret İşleri Bürosu’nu kurmasından beri kendi içlerinden seçmiş oldukları muhtarları olmuştur. Bu muhtarlar, aileler ve Filistin Yönetimi arasında iletişim kanalı, elçi, arabulucu rolü oynamışlardır. Kendilerinden beklenen en temel görev bu olmuştur. Reform girişimi kapsamında Hamas, daha önceki yıllarda, El-Fetih yönetimi döneminde seçilen 683 muhtardan 75’ini değiştirmiştir.⁵⁵ Ancak karşıt açıdan bakacak olursak 608 muhtara da dokunmamıştır. Bu reform girişimi üzerine Hamas’a karşı ciddi bir husumet duyan ve muhalefet eden muhtarlar dahi yeni kurulan örgüte kayıt olmuştur.⁵⁶ Hamas’ın uygulamaları sonrasında ortaya çıkan genel kanı ise muhtarların eski etki, saygınlık ve gücünün kalmadığı yönünde olmuştur. Muhtarların toplumsal statüsü kanaat önderliğinden büro memurluğuna düşmüştür. Bunun üzerine ortaya çıkan güç boşluğu aile meclisleri tarafından doldurulmuştur.⁵⁷

Hamas yönetiminden önce de Gazze’deki aşiret ve büyük ailelerin bir aile meclisi var olmuştur. Hamas, tüm diğer geleneksel sosyal yapılarda olduğu gibi bunları de düzenlemek istemiş, aile meclislerinde büyük aile ve aşiret bünyesindeki tüm gruplar ve müttefiklerinin de temsil edilmesini talep etmiştir. Aynı aile ve aşirete mensup olsalar da, bu grupların mensupları arasında ideoloji ve siyasi tercih açısından farklılaşmalar vuku bulabilmektedir. Bu girişimi ile Hamas, kendi mensupları veya sempatizanlarını bu informal sisteme sokmayı, bu sayede sisteme müdahil olmayı ve kontrol etmeyi amaçlamıştır. Zira 2007 yılında yönetimi ele geçirmesinin ardından Hamas, bölgedeki büyük aşiret ve ailelerle zaman zaman sorun yaşamıştır.⁵⁸ Ancak aile meclislerini kontrol etme çabasının beklenenin ötesinde etkileri ve yansımaları olmuştur. Bunun ilk etkisi aile meclislerinin daha da güçlenmesidir. Muhtarlar etkisizleştirildiği için aşiret ve hamulaların siyasi alandaki temsili görevini Aile Meclisleri devralmıştır. İkinci önemli etki ise aile meclislerine Hamas temsilcilerinin de katılmasıdır. Ancak bu durum aile meclislerinin ilişkilerini tamamen değiştirmemiş, eskiden olduğu gibi tüm diğer aktörlerle ilişkiler değişikliğe uğramadan devam etmiştir. Aile meclislerinde Hamas üyelerinin veya sempatizanlarının mevcudiyeti Hamas’a karar almada etkili olma ve ayrıcalıklı konum elde etme fırsatı sağlamıştır. Son olarak Hamas, muhtarlar ve aile meclisleri ile

⁵⁵ Yezid Sayigh, *We Serve the People: Hamas Policing in Gaza*, Crown Center for Middle East Studies Croen Paper no. 5 (Washington, DC: Brandeis University, 2011), 80.

⁵⁶ Tuastad, “Hamas and the Clans,” 95.

⁵⁷ Tuastad, “Hamas and the Clans,” 95.

⁵⁸ Brenner, *Gaza Under Hamas*, 150.

birlikte örfi hukuku da güçlendirmiştir.⁵⁹ Ancak bu duruma, resmi hukuk sistemine karşı adet ve örfi hukukun idamesi ihtimaline, Hamas içerisinde de tepkinin gelmesi gecikmemiştir.⁶⁰

Hamas kendi reform planı kapsamında Gazze'nin tamamında idari komiteler teşkil etmiştir. Bu komitelerin öncelikli görevi de arabuluculuk ve uzlaştırma olmuştur. Bu kapsamda her mahallede Islah (*Lijnat*) adı verilen komiteler tesis edilmiştir.⁶¹ Ancak bu komiteler, akrabalık bağı ve örfi hukuku gözetken diğer komitelerle birlikte var olmuştur. İlerleyen dönemlerde Hamas yetkilileri de iki komite arasında bir fark olmadığını ifade etmiştir.⁶²

Sonuç

Filistin'deki aşiret, hamula ve büyük ailelerle ilgili çalışmaları Hamas'ın Gazze'de kontrolü ele geçirmesinden sonraki dönem göz önünde bulundurularak yeniden incelemek yerinde olacaktır. 1948 yılında yaşanan ilk Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra bölgenin sosyal, iktisadi yapısı kalıcı şekilde değişmiştir. Sosyal ilişkiler de bu yeni dönemde ortaya çıkan gerçekliğe göre yeniden şekillenmiştir. Bu durum 2007 yılına kadar fazla değişmeden kalmıştır. Bu tarihten sonra Hamas, Gazze'de yönetimi ele geçirmiş ve yönetimine tehdit olabilecek güç merkezlerini kendine tabi kılmak için çalışmıştır. Bunun sonucunda bu grupların siyasi gücü kırılmıştır ancak aynı sosyal grupların toplumsal önem ve etkileri ortadan kalkmamıştır. Özellikle 2023 yılı Ekim ayında Hamas'ın İsrail'e karşı başlatmış olduğu Aksa Tufanı adı verilen operasyona karşılık verme iddiası adı altında İsrail'in başlattığı ve soykırım halini alan topyekün saldırı Gazze'de büyük bir kaos, göç, yerinden edilme ve karışıklığa yol açmıştır. Bu kaos ortamında güvenlik ve düzen sağlamak için aşiretler, hamulalar, aile ve kan bağlarına dayalı örgütlenmeler tek alternatif araç olarak etkili olmuşlar ve yeniden önem kazanmışlardır. Bu gruplara dâhil olmayan veya olamayan ise koruma ve güvenlik için kendi alternatif ittifaklarını oluşturmaya çalışma veya büyük gruplara katılmak zaruretindedir. Son dönemde Gazze'de yaşananların da gösterdiği üzere bu yapılanmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Zira yalnız ve kimsesiz olanlar yaşananlardan en büyük zararı görenlerdir. Hamas'ın, Gazze'de kendi

⁵⁹ Tuastad, "Hamas and the Clans," 95-96.

⁶⁰ Brenner, *Gaza Under Hamas*, 166.

⁶¹ "2011 yılında tüm Gazze'ye yayılan 41 komitede 700 kadar üye bulunmaktadır." Bkz. Brenner, *Gaza Under Hamas*, 158.

⁶² Tuastad, "Hamas and the Clans," 96.

iktidarını yerleştirmek ve El-Fetih’in bölgede yeniden güçlenmesini engellemek için bu bölgedeki büyük aşiret ve aileleri silahsızlandırması ve kendisine boyun eğdirme çabası, İsrail karşısında yerel halkın daha fazla savunmasız kalmasına da sebep olmuş gözükmektedir.

Sonsöz olarak, Gazze ve Batı Şeria dâhil olmak üzere Filistin toplumu içerisinde aşiret, kan bağıni temel alan yapılanmalar vardır. Zaman zaman gücü azalan ve geri plana atılan bu yapılar varlığını sürdürmekte, yaşanan olaylar, değişen sosyal ve siyasi şartlara göre yeniden şekillenmekte ve yeniden üretilmektedir. Kabile-aşiret asabiyesi etnik kimlik bilincinin yüksek ve oldukça güçlü olduğu Arap toplumlarının bir gerçeğidir. Coğrafi bölgelerin isimleri ile anılan devletler kurulsada aşiret-kan bağı ilişkisi bu devletler içinde ve sınırları dışında da devam etmektedir. Bu yüzden Arap dünyasında Batı’daki tanımlanan şekli ile bir ulus devlet ve bu devleti oluşturan ideal homojen bir toplum ortaya çıkmamıştır. Bu sosyal-toplumsal yapılar, kendilerinin ifadesi ile en eğitimli Arap toplumlarından birisi olan Filistinliler arasında da vardır ve yaşanan olayların da etkisi ile uzunca bir süre daha var olmaya devam edecektir. Her ne kadar eskisi kadar olmasalar da son yaşanan olaylar sebebiyle yeniden güçlenmişlerdir. Çalışmada değinilen aşiret-hamula sistemi Gazze’de siyasi olarak etkili olmaya devam edecektir. Gazze’de 2023 yılı Ekim ayında bu yana devam eden İsrail saldırısı ve soykırım, bu sistemin sosyal ve siyasi olarak daha da güçlenmesini beraberinde getirmektedir zira resmi kurumlar ve sistem yaşanan savaş hali sebebiyle işlevsiz kalmaktadır. Gazze’de, savaş öncesi dönemde Hamas, tüm aşiret ve hamulalardan daha güçlü olsa da yaşanan devasa yıkım sebebiyle ortaya çıkan durumda Gazze’deki Filistin toplumu sosyal düzeni yeniden tesis etmek için alternatif bir sosyal kanala ihtiyaç duymaktadır ve bu düzeni olağanüstü dönemde bu sosyal yapılar sağlamaktadır.

Kaynakça

- Abd al-Jabbār, Fālih ve Hosham Dawod. *Tribes and Power: Nationalism and Ethnicity in the Middle East*. Londra: Saqi Books, 2003.
- Abukmeil, Tasaheel. “Şam Toprakları ve Filistin’deki Türkmenler: Kimliği Korumak.” *Fokus+* (2024). <https://www.fokusplus.com/tarih/sam-topraklari-ve-filistindeki-turkmenler-kimligi-korumak>
- Arjona, Ana, Nelson Kasfir ve Zachariah Mampilly (eds.). *Rebel Governance in Civil War*. New York: Cambridge University Press, 2015.
- Atran, Scott. “Hamula Organisation and Masha’a Tenure in Palestine.” *Man* 21, no. 2 (1986): 271-295.
- Barakat, Halim. *The Arab World: Society, Culture, and State*. Los Angeles: University of California Press, 1993.
- Baram, Amatzia. “Neo-tribalism in Iraq: Saddam Hussein’s Tribal Policies 1991-96.” *International Journal of Middle East Studies* 29, no. 1 (1997): 1-31.
- Bates, Daniel G. ve Amal Rassam. *Peoples and Cultures of the Middle East*. New Jersey: Prentice-Hall, 2001.
- Bonte, Pierre. *Nationalism and Ethnicity in the Middle East*. Londra: Saqi Books, 2003.
- Baumgarten, Helga. “The Three Faces/Phases of Palestinian Nationalism, 1948-2005.” *Journal of Palestine Studies* 34, no. 4 (2005): 25-48.
- Brenner, Björn. *Gaza Under Hamas: From Islamic Democracy to Islamist Governance*. New York: I.B.Tauris, 2017.
- Brynen, Rex. “The Neopatrimonial Dimension of Palestinian Politics.” *Journal of Palestine Studies* 25, no. 1 (1995): 23-36.
- Charrad, Mounira Maya. “Central and Local Patrimonialism: State-building in Kin-based Societies.” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 636, no. 1 (2011): 49-68.
- Helmke, Gretchen ve Steven Levitsky. “Informel Institutions and Comparative Politics: A Research Agend.” *Perspectives on Politics* 2, no. 4 (2004): 725-740.
- Helmke, Gretchen ve Steven Levitsky. *Informel Institutions and Democracy: Lessons from Latin America*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006.
- Holy, Ladislav. *Kinship, Honour, and Solidarity: Cousin Marriage in the Middle East*. Manchester: Manchester University Press, 1989.
- Hürmüzlü, Erşat. “The Turkmens of the Middle East.” *Turkish Policy Quarterly* 14, no. 1 (2015): 85-93.

- International Crisis Group. "Inside Gaza: The Challenge of Clans and Families." (2007). <https://www.ecoi.net/en/document/1173756.html>
- Issacharoff, Avi. "Four Killed in Hamas, Fatah Clashes in Gaza." *Haaretz*, 21 Ekim 2007.
- Isser, Deborah (ed). *Customary Justice and the Rule of Law in War-torn Societies*. Washington, D.C: US Institute of Peace Press, 2011.
- Khalidi, D. vd., *Informal Justice: Rule of Law and Dispute Resolution in Palestine*. Birzeit: Birzeit University, 2006.
- Khateeb, Alya. *The Arab Turkmen-Merj Beni Amir Children*. Amman: Dar Al-Jalil, 1987.
- Kimmerling, Baruch ve Joel S. Migdal. *The Palestinian People: A History*. Cambridge: Harvard University Press, 2003.
- Kressel, Gideon M. "Haqq Akhu Manshad: Major and Minor Wrongs and Specialized Judges among the Negev Bedouin." *International Journal of Middle East Studies* 25, no. 1 (1993): 17-31.
- Kressel, Gideon M. ve Khalil Abu-Rabi'a. "Badal Marriages among the Negev Bedouin: 'Urf, Shar'ia and State Law." *Anthropology of the Middle East* 6, no. 2 (2011): 68-93.
- Öksüz, Mustafa. *Şam Eyaleti'nin Güney Sancaklarında (Filistin) Nüfus XVI. Yüzyıl*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2023.
- Peteet, Julie M. *Gender in Crisis: Women and the Palestinian Resistance Movement*. New York: Columbia University Press, 1992.
- Radnitz, Scott. "Informel Politics and State." *Comparative Politics* 43, no. 3, (2011): 351-371.
- Reilly, James. "The Peasantry of Late Ottoman Palestine." *Journal of Palestine Studies* 10, no. 4 (1981): 82-97.
- Robinson, Glenn E. "Palestinian Tribes, Clans, and Notable Families." *Strategic Insights* 7, no. 4 (2008).
- Roy, Sara. *The Gaza Strip: The Political Economy of De-development*. Washington, D.C: Institute for Palestine Studies, 1995.
- Sayigh, Yezid. *We Serve the People: Hamas Policing in Gaza*. Crown Center for Middle East Studies, Croen Paper no. 5. Washington, DC: Brandeis University, 2011.
- Schölch, Alexander. "Was There a Feudal System in Ottoman Lebanon and Palestine?" In *Palestine in the Late Ottoman Period: Political, Social, and Economic*

Transformation, edited by David Kushner, 130-145. Leiden, The Netherlands: Brill, 1986.

Sogge, Erling Lorentzen. "The Factionalization of Palestinian Customary Justice: Sulh Politics in the Balata Refugee Camp." *Third World Thematics: A TWQ Journal* 6, no. 1-3 (2021): 105-122.

Stewart, Frank H. "Customary Law among the Bedouin of the Middle East and North Africa." In *Nomadic Societies in the Middle East and North Africa: Entering the 21st Century*, edited by Dawn Chatty, 239-279. Leiden: Brill, 2006.

Şimşek, Muttalip. "Osmanlı Dönemi'nde Kudüs'ün Tanınmış Ailelerinden Hüseyinler." *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 8 (2019): 39-75.

Taha, Hisham Abu. "Renewed Gaza Clan-Police Clashes Kill 2." *Arab News*, 21 Ekim 2007.

Terris, Robert ve Vera Inoue-Terris. "A Case Study of Third World Jurisprudence- Palestine: Conflict Resolution and Customary law in Neopatrimonial Society." *Berkeley Journal of International Law* 20, no. 462 (2002): 462-495.

Todd, Emmanuel. *The Explanation of Ideology: Family Structures and Social Systems*. New York, NY: Blackwell Publishing, 1985.

Tuastad, Dag H. "The Organization of Camp Life: The Palestinian Refugee Camp of Bureij, Gaza." In *Constructing Order: Palestinian Adaptations to Refugee Life*, edited by Are Hovdenak, Jon Pedersen, Dag H. Tuastad ve Elia Zureik, 103-156. Oslo: Fafo, 1997.

Tuastad, Dag. " Hamas and the Clans: From Islamisation of Tribalism to Tribalization of Islamism?" *Third World Thematics: A TWQ Journal* 6, no. 1-3 (2021): 90-91.

Warnock, Kitty. *Land Before Honour: Palestinian Women in the Occupied Territories*. New York: Macmillan International Higher Education, 1990.

Welchman, Lynn. "The Bedouin Judge, the Mufti, and the Chief Islamic Justice: Competing Legal Regimes in the Occupied Palestinian Territories." *Journal of Palestine Studies* 38, no. 2 (2009): 6-23.

Ze'evi, Dror. *An Ottoman Century: The District of Jerusalem in the 1600s*. Albany, NY: State University of New York Press, 1996.

Ze'evi, Dror. *Clans and Militias in Palestine Politics*. Crown Center for Middle East Studies Brief, No. 26, Waltham, MA: Brandeis University, 2008.

Zurayk, Constantine K. *The Meaning of the Disaster*, trans. Bayly Winder. Beirut: Khayat's College Book Cooperative, 1956.

Extended Abstract

During the 1948 war, more than 160,000 immigrants were forced to migrate to the Gaza Strip, which had a total surface area of 365 km², causing 1/3 of the locals of the region to remain in the minority. The influx of immigrants has rapidly changed the social structure of the Gaza Strip. As a result, three different social groups emerged in this region. These are: Villagers (Fellahin), Bedouins and City Dwellers (Mudun). All three groups have their own cultural practices. However, common blood-kinship ties, ideological and organizational common denominators prevented the differences between them from growing. On the contrary, constant Israeli pressure and aggression have enabled these groups to get closer to each other and accelerate the interactions between them.

One of the striking concepts within kinship relations and tribal structure is the phenomenon of Asabiyya, which Ibn Khaldun also referred in his works. This concept, which refers to strong intra-group solidarity, also includes a sense of common responsibility, paternal lineage and kinship, and marriage within the group. Social organization is in the form of interlocking rings. The outermost ring is "Tribe"; in it "Hamula or Tribe; within it there is the "Extended Family (Dâr, Beyt) and the innermost circle is the House (Usra). The distinction between settled and nomadic emerges in there. While Fellahin and Mudun are associated with Hamule, its equivalent in nomads is Tribe. However, since they are all subject to the same honor-based moral rules, a common ground can be found. However, Bedouins have their own and special justice system.

During the 1967 Six-Day War, Israel occupied Gaza and the West Bank. Israel also occupied the Gaza Strip during the Suez Crisis in 1956, but could not remain there permanently due to political and military conditions. The occupation in 1967 increased the importance of Tribal and Hamula style traditional organizations in the region and boost their importance. The Palestinian armed resistance, the most important organization that could establish order through coercive force, had to retreat to Lebanon and Jordan after the occupation. This withdrawal further increased the power vacuum in the region. To fill this power vacuum, the application of customary law and customs was widespread. The most important reason for this is that Palestinians refuse to recognize the Israeli military and legal system. In case of a dispute, instead of going to the Israeli military and judicial authorities and recognizing their existence, it was preferred to go to a Bedouin Court. This approach and choice was seen as both sending a message to the occupying force that its legitimacy was not recognized, and as a declaration of

proud being Palestinian and the desire to fight for the independence of Palestine, and as an important way of passive resistance. As a result of this choice, customary law practices became very widespread during the First Intifada (1987-1993).

After the first Arab-Israeli War in 1948, the social, economic and demographic structure of the region changed permanently. Social relations also had to be reshaped according to the new reality that emerged in this period. This situation remained unchanged until 2007. After this date, Hamas took the power in the Gaza Strip and tried to subordinate the centers of power that could be a threat to its rule. As a result, the political power of these groups was decreased, but the social importance and influence of the same social groups did not disappear. Particularly in October 2023, the all-out attack launched by Israel under the pretense of responding to the operation called the Al-Aqsa Flood launched by Hamas against Israel, which turned into genocide, has led to great chaos, migration, displacement and confusion in the Gaza Strip. In order to ensure security and construct order in this chaotic environment, tribes, Hamulas, and other organizations based on family and kinship ties have become effective as the only alternative tools of security and stability and have gained importance again. Those who are not or cannot be included in these groups have to try to form their own alternative alliances or join large groups for protection and security. As the recent events in the Gaza Strip show, these structures are needed because the lonely and desolate are among those who suffer the most from negative conditions. Hamas's efforts to disarm and subjugate large tribes and families in the Gaza Strip in order to establish its own power and prevent Fatah from gaining strength again in the region seem to have caused the local population to become more defenseless against Israel aggressions.

As an epilogue, there are structures based on tribe and blood ties within Palestinian society, including the Gaza Strip and the West Bank. These structures, whose power decreases from time to time and are pushed into the background, continue to exist, and the events are reshaped and reproduced according to changing social and political conditions. Tribe-tribal bond-asabiyya is a reality of Arab societies where ethnic identity awareness is high and very strong. Although modern Western style states tried to be established in the Middle East, the tribe-blood bond relationship continues within and outside the borders of these states. For this reason, a Nation State as defined in the West and an ideal homogeneous society constituting this state have not emerged in the Arab world. Since it is considered important to be aware of this situation in the case of Palestine and Gaza, it was deemed important to produce a study as a result of criticizing the views on this issue. These socio-political structures also exist among the Palestinians, one of the most educated among the Arab societies, and will continue to exist for a long time

with the influence of the last events. At this point, the Tribe-Hamula system will continue to be politically effective. The Israeli attack and genocide that has been ongoing since October 2023 will result in strengthening of this system in the social and political realm. Because, although Hamas is stronger than all the Tribes and Hamulas in Gaza, the Palestinian society in Gaza, which has been damaged by the massive destruction, will need an alternative social channel to restore social order.